

Значення інноваційної безпеки в активізації міжнародних економічних відносин

Михайло Гончар¹ Світлана Гончар²

Опубліковано	Секція	УДК
30.11.2025	Економіка	330.341.1:339.9

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19549054>

Анотація. Метою дослідження є обґрунтування значення інноваційної безпеки як стратегічної складової активізації міжнародних економічних відносин та визначення її впливу на конкурентоспроможність, інвестиційну привабливість і стійкість економічного розвитку. Об'єктом дослідження є процеси формування та забезпечення інноваційної безпеки у системі міжнародних економічних відносин. Актуальність теми постає внаслідок того, що сучасна світова економіка дедалі більше ґрунтується на знаннях, технологічному оновленні, швидкому поширенні інновацій та зростаючій конкуренції за доступ до нових ринків, ресурсів, інтелектуального капіталу і високотехнологічних виробничих напрямів. В роботі розкрито сутність інноваційної безпеки та її значення в активізації міжнародних економічних відносин. Обґрунтовано, що в сучасному глобалізованому економічному середовищі інноваційна безпека постає важливою складовою забезпечення конкурентоспроможності держави, підприємств і галузей, а також необхідною умовою результативної участі у міжнародному поділі праці, науково-технічному співробітництві, інвестиційних процесах і зовнішній торгівлі. Визначено основні складові інноваційної безпеки, серед яких технологічна стійкість, захист інтелектуальної власності, кадрова спроможність, інституційне забезпечення та фінансова підтримка інноваційного розвитку. Разом із цим узагальнено ключові загрози, що послаблюють інноваційну безпеку, зокрема технологічну залежність, витік знань, нестачу фінансування, кадровий відтік і слабкість правового захисту. Доведено, що належний рівень інноваційної безпеки надає можливість посилювати довіру з боку міжнародних партнерів, залучати іноземні інвестиції, розширювати експорт продукції з високою доданою вартістю та зміцнювати позиції у глобальних ланцюгах створення вартості.

Ключові слова: інноваційна безпека, міжнародні економічні відносини, інноваційний розвиток, інтелектуальна власність, технологічна стійкість,

¹ ORCID ID 0000-0001-6682-8044

Доктор економічних наук, професор,
Директор інституту економіки і менеджменту,
Національний університет «Львівська політехніка»
(м. Львів, Україна)

² ORCID ID 0000-0002-7420-962X

доктор філософії з економіки,
доцент кафедри менеджменту персоналу та адміністрування,
Національний університет «Львівська політехніка»
(м. Львів, Україна)

конкурентоспроможність, іноземні інвестиції, міжнародна кооперація, зовнішньоекономічна діяльність

The significance of innovation security in the activation of international economic relations

Abstract. The purpose of the study is to substantiate the significance of innovation security as a strategic component of the activation of international economic relations and to determine its impact on competitiveness, investment attractiveness and sustainability of economic development. The object of the study is the processes of formation and provision of innovation security in the system of international economic relations. The relevance of the topic arises due to the fact that the modern world economy is increasingly based on knowledge, technological renewal, rapid spread of innovations and growing competition for access to new markets, resources, intellectual capital and high-tech production areas. The work reveals the essence of innovation security and its significance in the activation of international economic relations. It is substantiated that in the modern globalized economic environment, innovation security is an important component of ensuring the competitiveness of the state, enterprises and industries, as well as a necessary condition for effective participation in the international division of labor, scientific and technical cooperation, investment processes and foreign trade. The main components of innovation security are identified, including technological stability, intellectual property protection, human resources capacity, institutional support and financial support for innovative development. At the same time, key threats that weaken innovation security are summarized, in particular technological dependence, knowledge leakage, lack of funding, personnel outflow and weak legal protection. It is proven that an appropriate level of innovation security provides an opportunity to strengthen trust from international partners, attract foreign investments, expand exports of products with high added value and strengthen positions in global value chains.

Keywords: innovation security, international economic relations, innovative development, intellectual property, technological stability, competitiveness, foreign investments, international cooperation, foreign economic activity

Вступ

Актуальність проблеми. Актуальність теми постає внаслідок того, що сучасна світова економіка дедалі більше ґрунтується на знаннях, технологічному оновленні, швидкому поширенні інновацій та зростаючій конкуренції за доступ до нових ринків, ресурсів, інтелектуального капіталу і високотехнологічних виробничих напрямів. За таких умов саме інноваційна безпека являється тією складовою, яка забезпечує не лише збереження науково-технічного потенціалу держави чи підприємства, а й формує належне підґрунтя для їх повноцінної участі у міжнародному економічному обміні. Вона відображає здатність економічної системи протидіяти зовнішнім і внутрішнім загрозам, пов'язаним із технологічною залежністю, витоком знань, втратою конкурентних переваг, ослабленням інвестиційної привабливості, а також із посиленням глобальних диспропорцій у доступі до інноваційних ресурсів. Разом із цим активізація міжнародних економічних відносин сьогодні вже не визначається лише інтенсивністю торгівлі товарами чи рухом капіталу, оскільки дедалі вагомішу роль відіграють трансфер технологій, міжнародна науково-виробнича кооперація, спільні дослідницькі програми, цифровізація бізнес-процесів і розвиток рішень на базі застосованих цифрових технологій.

Метою дослідження є обґрунтування значення інноваційної безпеки як стратегічної складової активізації міжнародних економічних відносин та визначення її

впливу на конкурентоспроможність, інвестиційну привабливість і стійкість економічного розвитку. Об'єктом дослідження є процеси формування та забезпечення інноваційної безпеки у системі міжнародних економічних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В вітчизняному науковому дискурсі формування підґрунтя для дослідження інноваційної безпеки пов'язане насамперед із працями А. Сухорукова [1], який розглядає її не як вузький техніко-технологічний елемент, а як здатність науково-інноваційного потенціалу забезпечувати структурні зрушення в економіці, протидіяти зовнішнім технологічним викликам і формувати конкурентні позиції держави на світовому ринку високих технологій. Важливе продовження цієї наукової траєкторії запропоновано О. Левковець [2], яка акцентує увагу вже на глобалізованому середовищі та визначає інноваційну безпеку як забезпечення сталого процесу створення, використання і поширення нових знань та технологій на основі поєднання науково-технологічного потенціалу країни з можливостями міжнародного кооперування. Прикладний і водночас безпековий напрям дослідження представлено у праці О. Маслака [3], де безпека інноваційного розвитку промисловості розглядається як складова національної безпеки країни. О. Маслак [3] пов'язує її зі станом, за якого формуються умови для розширення можливостей створення і комерціалізації інновацій, а також для використання науково-технологічного потенціалу в усіх аспектах господарювання. Цінність цього підходу для нашої теми полягає в тому, що він переводить розмову про інноваційну безпеку з рівня загальних дефініцій у площину економічної результативності. Саме комерціалізація інновацій, вихід нових технологій на ринок, а також їх інтеграція у виробничі процеси створюють підґрунтя для розширення експорту, міжнародної кооперації, інвестиційної привабливості та участі у глобальних ланцюгах створення вартості. Водночас Л. Волощук [4] переносить акцент на рівень промислового підприємства та доводить, що економічну безпеку й інноваційний розвиток не слід розглядати відокремлено, оскільки між ними існує взаємний вплив.

Узагальнення праць [1-20] дає підстави стверджувати, що вітчизняна наукова література вже сформувала важливе теоретичне підґрунтя для розуміння інноваційної безпеки як багаторівневої категорії, що охоплює державний, галузевий і підприємницький рівні. Водночас у наявних дослідженнях основна увага зосереджена або на визначенні сутності інноваційної безпеки, або на її зв'язку з національною безпекою та економічною безпекою підприємства. Разом із цим менш повно розкритим залишається питання того, яким саме чином інноваційна безпека впливає на активізацію міжнародних економічних відносин, зокрема на розвиток зовнішньоторговельної діяльності, міжнародного технологічного обміну, транснаціонального партнерства, залучення іноземних інвестицій та посилення конкурентних позицій у глобальному економічному просторі.

Результати

Інноваційна безпека являється однією з ключових передумов результативного розвитку міжнародних економічних відносин, оскільки саме вона формує здатність держави, регіону, підприємства або галузі не лише створювати нові знання, технології та організаційні підходи, а й захищати їх від втрати, копіювання, зовнішнього привласнення або руйнівного впливу конкурентного середовища. У сучасній економіці міжнародна взаємодія дедалі менше зводиться лише до обміну товарами, адже дедалі більшої ваги набувають науково-технічне співробітництво, інвестиції у високотехнологічні напрями, обмін патентами, ліцензіями, програмними продуктами, цифровими платформами та результатами досліджень. За таких умов країна, яка не забезпечує належного рівня інноваційної безпеки, постає вразливою до втрати стратегічно важливих технологій, до посилення залежності від зовнішніх розробників

та до поступового ослаблення власної конкурентоспроможності. Разом із цим інноваційна безпека не зводиться лише до захисту технологій, оскільки вона охоплює і кадрову стабільність, і фінансове забезпечення досліджень, і правовий захист інтелектуальної власності, і наявність сприятливого внутрішнього середовища для комерціалізації ідей (табл.1).

Таблиця 1

Змістове наповнення інноваційної безпеки у системі міжнародних економічних відносин

Назва складової	Характеристика
Технологічна стійкість	Йдеться про здатність країни або підприємства підтримувати безперервне оновлення технологічної бази, зменшувати критичну залежність від зовнішніх постачальників рішень на базі застосованих цифрових технологій та зберігати контроль над стратегічними розробками. Така стійкість є важливою тому, що саме вона формує основу для рівноправної участі в міжнародній кооперації
Захист інтелектуального капіталу	У міжнародному економічному просторі інтелектуальний капітал постає одним із найцінніших активів. Його захист охоплює правове забезпечення патентів, авторських прав, ноу хау, комерційної таємниці, а також організаційні механізми недопущення витоку знань. Без цього інноваційна активність може не давати очікуваного економічного результату
Кадрова та наукова спроможність	Інноваційна безпека неможлива без науковців, інженерів, аналітиків, управлінців та фахівців, здатних генерувати і впроваджувати нові ідеї. Втрата такого людського капіталу послаблює позиції держави у міжнародних економічних відносинах, оскільки унеможлиблює стале відтворення інноваційного потенціалу
Інституційне забезпечення	Йдеться про роль державних органів влади, наукових центрів, університетів, венчурної інфраструктури, правового поля та механізмів фінансування. Коли ці елементи працюють узгоджено, інноваційна безпека посилюється і перетворюється на реальний чинник економічної активізації на зовнішніх ринках

Сформовано авторами

Інноваційна безпека безпосередньо впливає на інтенсивність і якість міжнародних економічних відносин через інвестиційну привабливість, розвиток зовнішньої торгівлі та розширення можливостей міжнародної кооперації. Коли економічна система демонструє здатність зберігати результати досліджень, ефективно управляти інтелектуальною власністю, гарантувати стабільність регуляторного середовища та підтримувати наукоємні напрями виробництва, вона стає більш цікавою для стратегічних інвесторів, транснаціональних компаній, міжнародних фінансових організацій та партнерів у сфері науково-технічної співпраці. Водночас активізація міжнародних економічних відносин на інноваційній основі дає країнам змогу переходити від ролі постачальників сировини або низькотехнологічної продукції до ролі творців складних рішень, що мають високу додану вартість. Саме за рахунок цього зростає експортна спроможність, посилюється інтеграція у глобальні ланцюги створення вартості, формується новий рівень довіри з боку іноземних партнерів та виникають додаткові можливості для диверсифікації зовнішньоекономічної діяльності. При такого роду умовах інноваційна безпека постає не лише інструментом захисту, а й чинником розвитку, який стимулює міжнародну мобільність капіталу, знань та технологій (табл.2).

Таблиця 2

Вплив інноваційної безпеки на активізацію міжнародних економічних відносин

Назва напрямку впливу	Характеристика
Залучення іноземних інвестицій	Інвестори охочіше входять у ті економічні системи, де існує належний захист інноваційних розробок, зрозумілі правила комерціалізації результатів досліджень та прогнозоване регуляторне поле. Наявність інноваційної безпеки зменшує ризики втрати вкладених ресурсів і підвищує довіру до довгострокових проєктів
Розвиток експорту високотехнологічної продукції	Коли держава або підприємство здатні захищати свої технології та забезпечувати стабільне оновлення виробничої бази, вони виходять на зовнішні ринки не лише з традиційними товарами, а й з продукцією складного технологічного рівня. Саме така продукція не рідко формує більш високий економічний ефект та стійкішу позицію на міжнародному ринку
Розширення міжнародної кооперації	Інноваційна безпека сприяє укладенню партнерств між університетами, дослідницькими центрами, підприємствами та державними органами влади різних країн. Партнери охочіше співпрацюють тоді, коли впевнені, що результати спільної діяльності не будуть втрачені, незаконно використані або погано захищені
Інтеграція у глобальні ланцюги створення вартості	Для участі у таких ланцюгах важливо не лише мати виробничі потужності, а й володіти унікальними знаннями, інженерними рішеннями та здатністю їх зберігати. Інноваційна безпека надає змогу закріпитися у більш прибуткових сегментах світової економіки, а не залишатися на периферії міжнародного поділу праці

Сформовано авторами

Разом із позитивним потенціалом, сфера інноваційної безпеки пов'язана з широким колом загроз, які можуть суттєво послабити активізацію міжнародних економічних відносин. До таких загроз належать технологічне шпигунство, незаконне копіювання розробок, витік конфіденційної інформації, нестача фінансування наукових досліджень, відтік висококваліфікованих кадрів, критична залежність від імпортних технологій, слабкість правової охорони інтелектуальної власності та нестабільність державної політики у сфері підтримки інновацій. Особливу небезпеку становить ситуація, коли держава формально декларує курс на інноваційний розвиток, але фактично не створює ані фінансових стимулів, ані організаційної інфраструктури, ані ефективного внутрішнього і зовнішнього правового захисту. У таких умовах інноваційна сфера стає вразливою, а міжнародні партнери оцінюють її як ризикову. Відтак, це знижує рівень довіри, уповільнює прихід інвестицій, обмежує масштаби технологічного обміну та зменшує кількість довгострокових міжнародних проєктів. Водночас інноваційна безпека має враховувати і нові виклики, пов'язані з розвитком систем на базі штучного інтелекту, цифрових платформ, кіберризиків, автоматизованої обробки великих масивів даних та глобальної конкуренції за унікальні знання (табл.3).

Таблиця 3

Основні загрози інноваційній безпеці та їх вплив на міжнародні економічні відносини

Назва загрози	Характеристика
Витік знань і технологій	Йдеться про втрату результатів наукових досліджень, технічної документації, комерційних секретів та ноу хау через слабкий організаційний або правовий захист. Наслідком стає втрата конкурентних переваг, зниження зацікавленості інвесторів та послаблення переговорних позицій на міжнародному рівні
Кадровий відтік	Коли провідні науковці, інженери або підприємці переміщуються до інших країн, національна економіка втрачає не лише людський ресурс, а й потенціал до створення нових технологічних рішень. Це послаблює спроможність до рівноправного міжнародного партнерства та обмежує перспективи участі у високотехнологічних проєктах
Технологічна залежність	Надмірна залежність від імпортного обладнання, програмних продуктів, ліцензій або платформ створює ризики зовнішнього впливу на економічний розвиток. У кризових умовах це може призводити до блокування доступу до критично важливих рішень та до послаблення економічної автономії
Слабкість правового захисту	Якщо права на інтелектуальну власність охороняються недостатньо ефективно, інноваційна діяльність втрачає економічну мотивацію. Міжнародні партнери сприймають таке середовище як нестабільне, а це ускладнює укладення угод, передачу технологій та спільне фінансування досліджень

Сформовано авторами

Для того щоб інноваційна безпека дійсно стала чинником активізації міжнародних економічних відносин, необхідне системне поєднання державної політики, корпоративного управління, міжнародного правового співробітництва та розвитку науково-освітнього потенціалу. Передусім важливо забезпечити стабільне фінансування досліджень, підтримку стартапів, розвиток технологічних парків, інкубаторів, центрів трансферу технологій, а також формування умов для повернення або утримання висококваліфікованих кадрів. Не менш важливим являється вдосконалення законодавства у сфері інтелектуальної власності, кіберзахисту, цифрової безпеки та договірного регулювання міжнародної науково-технічної співпраці. Разом із цим підприємства повинні розглядати інноваційну безпеку як окремий напрям стратегічного управління, який охоплює оцінювання ризиків, захист комерційної інформації, контроль за доступом до результатів досліджень і створення безпечного внутрішнього середовища для інноваційної діяльності. У міжнародному аспекті важливою є участь у спільних дослідницьких програмах, технологічних альянсах, міждержавних механізмах правового захисту та інституціях, що підтримують цивілізований обмін знаннями (рис.1).

Інноваційна безпека безпосередньо впливає на якість міжнародного партнерства, довіру між учасниками економічних відносин, стабільність зовнішньоекономічної діяльності та перспективи довгострокового розвитку. При такого роду умовах держави, які здатні захищати власні інноваційні розробки, підтримувати критично важливі технології, стимулювати комерціалізацію наукових результатів і створювати сприятливе внутрішнє інституційне середовище для інноваційної діяльності, отримують значно ширші можливості для укладення міжнародних угод, залучення іноземних інвестицій, розвитку експорту продукції з високою доданою вартістю та посилення власної ролі у світовому господарстві. Водночас низький рівень інноваційної безпеки не рідко призводить до послаблення економічного суверенітету,

залежності від зовнішніх постачальників технологій, звуження вектора міжнародної співпраці та втрати стратегічних переваг у конкурентній боротьбі.

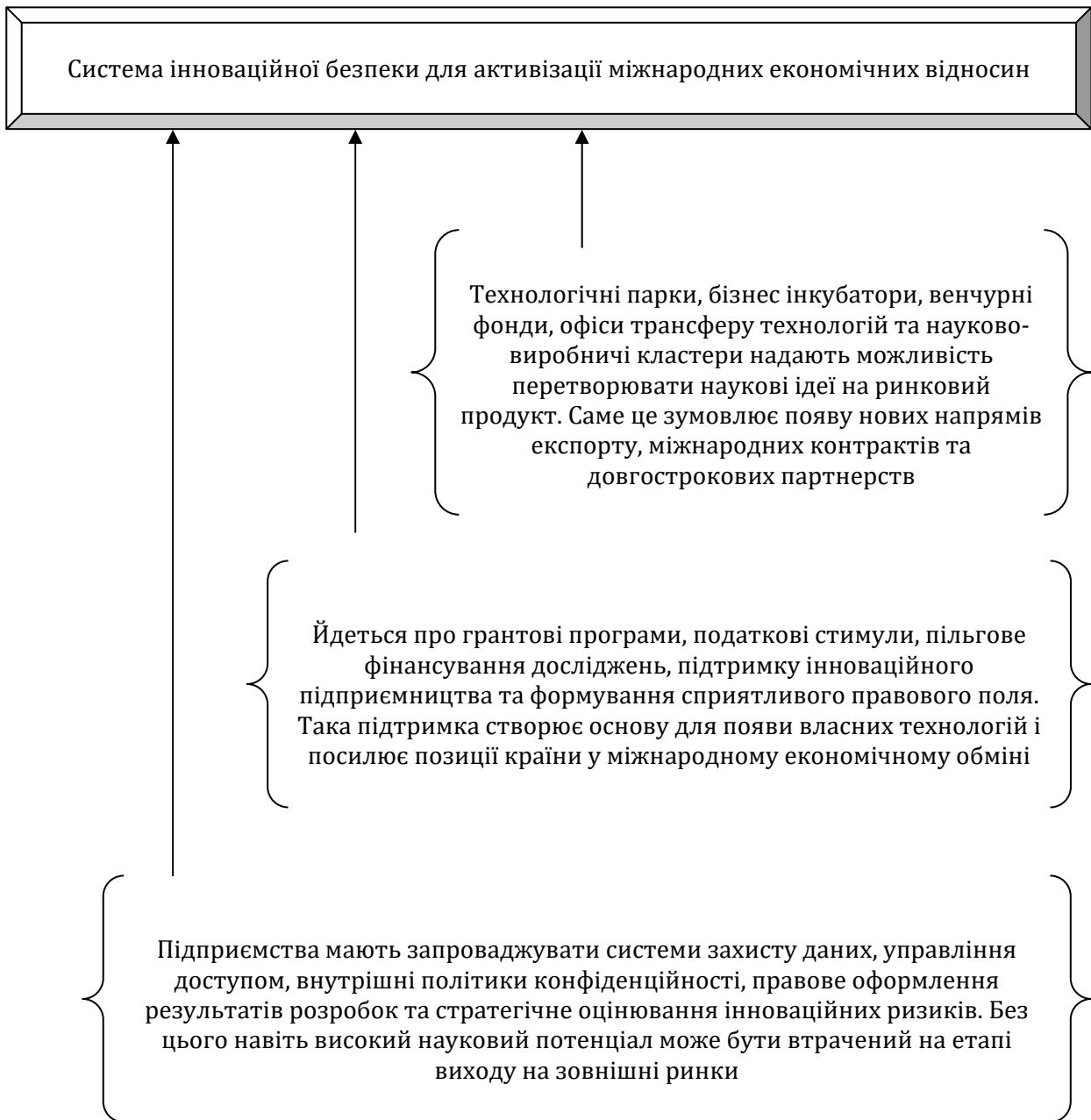

Рис.1. Напрями зміцнення інноваційної безпеки для активізації міжнародних економічних відносин

Сформовано авторами

Висновки

Таким чином, інноваційна безпека являється однією з визначальних передумов активізації міжнародних економічних відносин, оскільки саме вона забезпечує збереження технологічного потенціалу, захист інтелектуального капіталу, стійкість економічних суб'єктів до зовнішніх і внутрішніх загроз та формування сприятливого підґрунтя для міжнародної інвестиційної, науково-технічної і торговельної взаємодії.

При такого роду умовах високий рівень інноваційної безпеки не лише знижує ризики втрати стратегічно важливих розробок, а й надає можливість державі та підприємствам посилювати конкурентні позиції, розширювати участь у глобальних ланцюгах створення вартості, зміцнювати довіру з боку міжнародних партнерів і забезпечувати довгострокову стійкість зовнішньоекономічного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сухоруков А. Проблеми інноваційної безпеки України. Економіка і прогнозування. 2011. № 2. С. 63–81.
2. Левковець О. М. Інноваційна безпека України, проблеми забезпечення в глобалізованому світі. Економічні науки. 2012. № 15. С. 81–87.
3. Маслак О. О. Безпека інноваційного розвитку промисловості як складова національної безпеки країни. Бізнес Інформ. 2014. № 7. С. 93–97.
4. Волощук Л. О. Економічна безпека та інноваційний розвиток промислового підприємства, сутність та взаємозв'язок як об'єктів управління. Економіка, реалії часу. 2014. № 6(16). С. 217–223.
5. Денисенко М. П., Лойко В. В. Інвестиційно-інноваційна складова економічної безпеки на регіональному рівні. Вісник ЖДТУ, Економіка, управління та адміністрування. 2013. № 1(63). С. 238–242.
6. Пабат О. В. Економічна безпека держави, інноваційні фактори, монографія. Львів, Інститут регіональних досліджень НАН України, 2012. 168 с.
7. Буравльов Є., Стогній В. Науково-технологічна безпека України у контексті глобалізації. Вісник Національної академії наук України. 2005. № 3. С. 32–40.
8. Денисов А. І. Технологічна безпека української держави, завдання господарсько-правового забезпечення. Юрист України. 2014. № 2(27). С. 58–66.
9. Черницька Т. В. Науково-технологічний компонент економічної безпеки держави. Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Серія «Економічні науки». 2014. № 1(3). С. 18–28.
10. Семенишин А. В. Модернізація правового забезпечення інноваційно-технологічної безпеки в Україні, постановка питання. Право та інновації. 2015. № 3(11). С. 66–71.
11. Копилук О. І., Музичка О. М., Холод З. М. Інвестиційно-інноваційна складова в системі економічної безпеки України. Бізнес Інформ. 2016. № 11. С. 81–87.
12. Грибіненко О. М. Інвестиційно-інноваційні індикатори безпекового розвитку країн світу. Економічний журнал Одеського політехнічного університету. 2020. № 2(12). С. 18–28.
13. Корецька О. В. Інноваційний розвиток як основа фінансово-економічної безпеки підприємств портової діяльності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2020. Вип. 30. С. 98–101.
14. Горін Н. О. Міжнародне науково-технічне співробітництво як чинник модернізації економіки. Наукові записки Української академії друкарства. 2012. № 3(40). С. 30–36.
15. Казакова Л. О., Шпонтан В. С. Інновації як засіб економічного розвитку держави та їхній вплив на формування світового господарства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2021. Вип. 40. С. 42–47.
16. Волощук Л. О., Кірсанова В. В., Філіппова С. В. Аналітичні інструменти управління інноваційним розвитком промислового підприємства, монографія. Одеса, ФОП Бондаренко М. О., 2015. 180 с.

17. Теоретико-методологічні основи інвестиційно-інноваційної безпеки національної економіки України, монографія / за ред. І. М. Грищенка, В. М. Узунова, М. П. Денисенка. Київ, Черкаси, ТОВ «Маклаут», 2013. 464 с.
18. Зибарева О.В., Кравчук І.П. Формування механізму мережевої економіки на підприємствах: монографія. Чернівці: Технодрук, 2020. 276 с.
19. Криштанович, М., Богоніс А. Інформаційне забезпечення роботи системи публічного управління. Актуальні питання у сучасній науці, 4(22), 2024, 359-368.
20. Штангрет А., Силкін О. Безпекові аспекти управління персоналом в умовах гіпердинамічного зовнішнього середовища. № 9(37), 2024. Наукові інновації та передові технології. С. 227-237.